

Mișcarea realului

Una dintre ideile însemnate care se degajă din cuprinsul Programului partidului este aceea că modul de existență ce tindem să-l făurim în perioada istorică următoare va consta tot mai mult din ținerea sub control a legilor sociale obiective astfel încât acestea să nu-l mai domine pe individ ca niște forțe oarbe ci dimpotrivă să i se supună ca niște unelte docile. Astfel, însuși conceptul de *destin* va începe treptat să capete un nou conținut, căci faptele sociale nu-l vor mai copleși pe om, făcând din el un obiect neputincios în jocul hazardului, așa cum, pe vremuri, țăranul izolat și înspăimântat, privea deznaădăjduit cum se abate asupra lui seceta sau grindina. Dar nu numai atât. Însăși alcătuirea unui asemenea program face parte din acțiunea transformatoare menită a făuri acel fel de viață, în care oamenii să fie în stare a stăpîni urmările propriilor lor activități și a nu se lăsa stăpîniți de ele. Căci nu a existat niciodată pînă acum în istoria politică a României vreun alt partid al cărui program să rezide — ca acesta — în *prefigurarea unui întreg proces istoric*. Și acest proces are în ultimă instanță un singur sens, acela de a duce la *omogenizarea* întregului organism social, omogenizare care, departe de a constitui o uniformizare a indivizilor ce-l compun, dimpotrivă este menită să asigure liberă și deplină expansiune a personalității lor creatoare, cu toată bogăția sufletească pe care ea o presupune. Atare omogenizare este calea istorică practică și concretă de eliberare a individului de ceea ce marxismul a definit întotdeauna drept *alienarea* acestuia de propria sa esență.

Este absolut limpede că dramaturgia — ca de altfel întreaga literatură și artă — cum de fapt o subliniază cu tărie chiar Programul — nu numai că nu va trebui, dar nici nu va putea să se sustragă acestui grandios proces și într-un fel sau altul se va integra în el, contribuind cu mijloacele specifice de care dispune, la accelerarea ritmurilor sale. Firește, cum o va face, nu se prea poate spune cu precizie dinainte căci, dacă procesul însuși în ansamblul lui are un caracter prin excelență *creator*, implicînd largă desfășurare a inițiativei maselor, cu atât mai mult, acțiunea artei și literaturii în general și a dramaturgiei în special, de stimulare a conștiinței acestora, de dinamizare a ei, presupune liberă, neîngrădită afirmare a *naturii* fiecărui talent în parte. Din spiritul colectiv ce-l va degaja integrarea într-o *direcție unică, într-un stil al epocii*, a tuturor factorilor artistice individuale, se vor cristaliza și trăsăturile ce vor colora în chip absolut distinct modul propriu de participare a artei și literaturii la acest proces. Căci o direcție unică va trebui neapărat să se concretizeze cu timpul, întrucît arta și literatura în general și dramaturgia în special, ca expresie a procesului istoric de care am amintit, nu vor putea să nu tindă și ele spre *omogenizarea* care conferă un sens obiectiv mișcării sociale în ansamblul ei. Și chiar mai mult decît atât, prin caracterul lor omogen, arta și literatura vor *anticipa*, pe planul *ideal* al fanteziei artistice, omogenitatea socială, contribuind și prin aceasta la grăbirea ritmurilor de obținere a ei.

Astfel stînd lucrurile, nu se poate vorbi de rolul ce-l are de îndeplinit literatura dramatică în procesul istoric prefigurat de Programul partidului ca și de modul în care-și va îndeplini în chip optim acest rol decît luînd în considerație două unghiuri de vedere deosebite : cel general, al artei și literaturii în ansamblul lor, și cel specific, al propriilor ei mijloace de expresie.

În lumina celui dintîi, este necesar să se sublinieze cu toată puterea că principalul factor de ceea ce am îndrăznit să numesc mai înainte *omogenizarea* (care repet : nu

înseamnă cîtuși de puțin uniformizare) artei și literaturii noastre îl constituie însăși conștiința participării lucide a creatorilor la procesul istoric sus amintit și contribuția la accelerarea ritmurilor sale. Ceea ce noi numim cu un termen general conținutul ideologic al artei nu este altceva decît expresia acestei conștiințe lucide. Știut fiind, că o operă artistică, oricum am privi lucrurile, este rezultatul filtrării prin personalitatea creatorului a complexului de imagini și reprezentări oferite de lumea din jur, o asemenea conștiință lucidă nu poate fi impusă din afară; ea nu poate fi decît rodul unei reflecții și a unei luări de poziție asupra tuturor faptelor și relațiilor în care este angrenată ființa sa.

Problema fundamentală care se va pune tuturor creatorilor din domeniile artei și literaturii în viitorii ani va fi, fără îndoială, aceea a unei *juste orientări* în multitudinea de fenomene, extrem de contradictorii, prin însăși natura lor, care vor caracteriza procesul istoric la care ne-am referit mai înainte.

Această orientare are și va avea din ce în ce mai mult o călăuză filozofică unică, marxism-leninismul aplicat la condițiile concrete de dezvoltare ale țării noastre, dar ea nu va fi, în nici un caz suficientă; înarmat cu astfel de călăuză creatorul va fi în situația de a-și determina, în chip de sine stătător și cu deplin simț al răspunderii, atitudinea față de un mers al lucrurilor care, în nici un caz nu poate avea un echivalent în trecut. Cel de al șaselea simț al artistului va avea astfel posibilitatea să se exercite pe deplin în toată libertatea, dezvăluindu-ne laturi și comportamente umane, tendințe sociale nemăiîntlnite pînă acum și care, încă în germene fiind, trec neobservate de „ochiul liber“, ca să spunem așa, al non-creatorului.

Desigur, anii și deceniile care vor urma nu se vor scurge în liniște. Programul însuși precizează că procesul istoric de înaintare spre comunism ca orice proces, se desfășoară în condițiile soluționării anumitor contradicții. De altfel, dintotdeauna știm că socialismul se dezvoltă prin soluționarea contradicțiilor neantagonice între vechi și nou. Dar, pentru artist care, în virtutea modului său propriu, subiectiv, de a percepe lucrurile, este întotdeauna ispitit să caute a fructifica în opera sa dimensiuni nedeazăluite încă ale naturii umane, *problema criteriului obiectiv de a distinge a noului de vechi* este după părerea mea de maximă însemnătate. În primul rînd el va trebui să țină seama de considerentul că în concepția noastră noul și vechiul *sînt categorii istorice* și trebuie abordate ca atare. Pot fără îndoială exista, de pildă fenomene ale vechiului care să se manifeste pe calea unor atitudini sufletești care n-au mai fost întîlnite pînă acum. Așadar noul, sub raport psihologic, poate exprima vechiul sub raport social și istoric. Aci intervine, între altele, modul în care se poate afirma spiritul de discernămint al artistului. Punînd din plin în lumină ceea ce am numi „inedit“ din punct de vedere psihologic, el va trebui totodată să plaseze acest „inedit“ într-un asemenea context de relații sociale în continuă transformare, încît să apară limpede caracterul lui perimat din punct de vedere istoric. Căci criteriul obiectiv al distincției noului de vechi există; el constă în măsura în care un anumit fenomen contribuie sau dimpotrivă frînează procesul omogenizării sociale, ce caracterizează, după cum o indică Programul partidului, înaintarea spre comunism. În acest sens mi-aș îngădui o mică digresiune, ca să spunem așa, de ordin sociologic. Se crede, de obicei, că înfruntarea între vechi și nou are un caracter inter-individual, ea concretizîndu-se într-o ciocnire de caractere opuse, asemănătoare aceleia dintre bine și rău, înfățișată în basmele populare. Desigur, există raporturi sociale pe deplin controlate de colectivitatea unită și conștientă, dar există și sectoare întregi, mai ales la nivelul micro-social, în care raporturile între indivizi au un caracter spontan și acționează ca niște forțe oarbe asupra destinului fiecăruia dintre ei. De pildă, mentalitatea de proprietar particular — încă destul de puternică — duce uneori la relații de complicitate care se constituie în micro-structuri sociale ce tind să se sustragă controlului societății în ansamblu ei. Identificarea unor astfel de micro-structuri, dizolvarea lor, integrarea indivizilor ce le compun, prin reeducare, în colectivitatea mare a poporului ce tinde să devină tot mai omogen nu are numai un caracter prin excelență dramatic, dar demonstrează cu prisosință că atît în spatele vechiului cît și în cel al noului nu stau doar simple caractere individuale ci *forțe sociale* mai mult sau mai puțin structurate. Dacă scriitorul în general și dramaturgul în special va avea o perspectivă larg sociologică asupra unor astfel de

conflicte, opera sa va dobândi dimensiuni cu totul nemaîntîlnite pînă acum. Disoluția unor astfel de micro-structuri are valoarea unei ample dislocări sociale. Dar ea nu este singura pe care o presupune procesul omogenizării sociale. Amplul program de industrializare a regiunilor rămase în urmă, cu brusca schimbare a modului de viață pentru milioane de oameni, pe care ea o implică, cu ascuțitele conflicte interioare, decurgînd din necesitatea adaptării vechii lor mentalități la noua situație deschide de asemenea perspectiva unor mutații sociale profunde, dintre cele mai interesante pentru cei dornici să ridice arta lor la înălțimea epocii pe care o trăiesc.

Dar, mai ales, dramaturgului asemenea fenomene și conflicte îi oferă un material burt dintre cele mai prețioase. Cred că noua perioadă istorică ce ni se deschide în față conferă artei dramatice (în variatele ei ipostaze : spectacolul de teatru, piesa televizată, filmul etc.) o responsabilitate sporită față de trecut datorită mării dezvoltări pe care au luat-o mijloacele audio-vizuale de difuzare a operei literare. Dramaturgia începe să se adreseze unui public cel puțin tot atît de numeros ca acela al prozei. Dar neesitatea ca ea să se ridice la înălțimea grandiosului pe care ni-l oferă epoca mai decurge și din propria ei structură intimă. Încă Hegel afirma că „Dat fiind faptul că atît din punctul de vedere al conținutului cît și din acela al formei, drama este cea mai perfectă totalitate, ea trebuie considerată ca treapta cea mai înaltă a poeziei și artei în general“. După el, „printre diferitele genuri ale artei cuvîntului poezia dramatică este, la rîndul ei, aceea care unește în sine obiectivitatea epopeii cu principiul subiectiv al liricii“. Aceasta înseamnă că prin însăși natura ei dramaturgia are capacitatea de a lumina deopotrivă interioritatea și exterioritatea umană, în desfășurarea lor mai ales temporală și fără ca mersul acțiunii să aibă prin ceva de suferit de pe urma unei atare concomitențe. Dar, mai mult decît atît, totalitatea dramei este consecința unei structuri interne care, prin ea însăși, are darul de a reproduce o desfășurare dialectică a lucrurilor, ca să nu mai vorbim de faptul că însuși dialogul din care ea este constituită nu poate genera tensiune și crescendo (așa numita progresie dramatică) dacă nu parcurge spirala tezei, antitezei și sintezei.

Cum fenomenele și contradicțiile de care am amintit mai înainte nu vor putea fi înțelese decît în lumina unei astfel de spirale înseamnă că ele își dau aproape singure forma dramatică corespunzătoare conținutului lor. Firește, în cazul în care autorul dramatic posedă o viziune realistă strict tradițională. Dar nu e mai puțin adevărat că pentru unii ea s-ar putea înfățișa prea îngustă în raport cu complexitatea mereu crescîndă a fenomenelor vieții. Modul în care a evoluat literatura dramatică în ultimii cincizeci de ani a dus la tot felul de inovații și unilateralizări, în cadrul cărora accentul cădea cînd pe subiectivitatea liricii cînd pe principiul obiectiv al epicii. Ele sînt desigur un bun cîștigat al limbajului artistic. Problema care se pune însă acum este de a le integra într-o viziune *cu adevărat nouă* în care noutatea să nu se mai reducă la experiențe de ordin formal ci să reprezinte ansamblul adecvat de mijloace pentru punerea în lumină a unui conținut ideologic nou, expresie a unor realități sociale noi. Și în această privință nu pot fi date nici un fel de rețete. În ciuda a ceea ce susține o anumită parte a esteticii idealiste, noi considerăm că între ideologic și estetic nu există nici un fel de antinomie. O astfel de incompatibilitate ar fi posibilă numai în cazul acelor ideologii care provin din postulate formulate aprioric în chip speculativ. Pentru ideologia marxist-leninistă pe primul plan stă *mișcarea realului* în toată complexitatea lui. Dacă autorul nostru dramatic va ține pasul cu această mișcare opera lui va dobîndi de la sine expresivitatea formală corespunzătoare și deci și strălucirea artistică spre care se îndreaptă năzuințele sale.